

Nr 5.

Ankom till riksdagens kansli den 10 februari 1920 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående lagstiftning om skyldighet för den, som med begagnande av sin ekonomiskt eller socialt överlägsna ställning medvetet tredskas att i rätt tid fullgöra sina förpliktelser, att till den berättigade utgiva ett effektivt skadestånd.

Närvarande: herrar Pettersson i Södertälje, Åkerman, Klefbeck, Alexanderson, greve Spens, Edvard Larson, Reuterskiöld, Berglund, Rutqvist*, Lindqvist i Kosta, Lindley*, Hederstierna, Engberg*, Leo, Svensson i Bettingetorp* och Johanson i Gäre.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 79, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Torgén* anhållit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående lagstiftning om skyldighet för den, som med begagnande av sin ekonomiskt eller socialt överlägsna ställning medvetet tredskas att i rätt tid fullgöra sina förpliktelser, att till den berättigade utgiva ett effektivt skadestånd.

Beträffande motionärens motivering för sin ifrågavarande hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Mot missbruk av ekonomisk övermakt sökte man i äldre tid huvudsakligen inskrida genom förbud att vid försträckning taga ränta utöver viss höjd. Överträdelse härav betecknades som ocker och medförde i all-

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 9 saml. 1 avd. 4 häft. (Nr 5—6.) 1

mänhet både kriminellt ansvar och förverkande av den utfästa räntan. Sedan i mitten på förra århundradet räntan i stort sett frigivits, utbildades ett nytt ockerbegrepp, enligt vilket ocker karaktäriserades såsom ett förfarande, varigenom någon begagnar sig av medkontrahentens brydsamma ställning till att förskaffa sig oskäligen vinst på hans bekostnad. Med svensk lagstiftning införlivades det moderna ockerbegreppet genom lagen den 14 juni 1901, vilken emellertid gäller allenast s. k. kreditocker.

Genom lagen den 11 juni 1915 om avtal m. m. infördes flera bestämmelser avseende skydd mot missbruk av ekonomisk övermakt. Enligt 31 § stadgas sålunda, att, om någon begagnat sig av annans trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning i förhållande till honom till att taga eller betinga sig förmåner, vilka stå i uppenbart missförhållande till det vederlag, som må hava blivit erlagt eller utfäst, eller för vilka något vederlag icke skall utgå, rättshandling, som sålunda tillkommit, icke skall vara gällande mot den förfördelade. Detta lagrum likställer alltså sakocker och kreditocker. Enligt 36 § förenämnda lag kan utfäst vite nedsättas, om dess utkrävande finnes vara uppenbart obilligt; och i 37 § samma lag stadgas, att, om någon, för den händelse att av honom ingånget avtal skulle komma att hävas på grund av underlåtet fullgörande från hans sida, förbundet sig att utan hinder av avtalets hävande erlægga vad han utfäst eller låta den andre behålla vad erlagt blivit, vad i berörda 36 § stadgats om vite skall äga motsvarande tillämpning. Genom stadgandet i 37 § andra stycket vidmakthålles dessutom den hos oss av gammalt gällande regeln, att förbehåll därom, att en pant eller annan säkerhet förverkas till innehavaren genom underlåtenhet att uppfylla den förpliktelse, för vilken säkerheten blivit ställd, är ogiltigt. Syftet med lagen den 11 juni 1915 om avbetalningsköp var också att bereda köpare på avbetalning skydd mot obilliga villkor från den ekonomiskt övermäktige säljarens sida. Bestämmelser av nu omförmäلت slag infördes vidare, såsom i motionen framhalles, i flere författningar tillhörande den s. k. kristidslagstiftningen.

Samtliga förenämnda bestämmelser hava avseende på omständigheterna vid ett avtals ingående. De innebära en inskränkning i avtalsfriheten och åsyfta att bereda ena kontrahenten skydd mot för honom obilliga villkor, som han på grund av sin i förhållande till medkontrahenten ekonomiskt underlägsna ställning nödgats vid avtalets slutande underkasta sig.

I förevarande motion framhålles, att behov av ett motsvarande ingripande från statens sida synes påkallat även gentemot dem, som med begagnande av sin ekonomiskt eller socialt överlägsna ställning tredskas i fullgörandet av sina på avtal grundade förpliktelser, och motionären före-

slår, att den tredskande måtte åläggas att till medkontrahenten utgiva ett effektivt skadestånd med exempelvis fyra gånger det belopp den tredskande underlåtit att i rätt tid erlägga. Att behov av en sådan rättsprincip förefinnes, skulle enligt motionärens förmenande framgå av de många klagomål, som framförts över de stora bolagens uppträdande gentemot skogsförsäljare och timmerdrivare i en ekonomiskt svag ställning. Motionären anför i sådant hänseende, att bolagen vid inköp av timmer, då, såsom i allmänhet är fallet, någon viss dag för likvid ej bestämts, ofta underlåta att erlägga likvid vid mottagandet av timret samt självrådigt uppskjuta densamma till lång tid, ofta ända till ett halvt år efter mottagandet. Motsvarande missförhållanden skulle enligt motionären jämväl förekomma i fråga om likvid för utfört arbetsbeting med utdrivning av timmer. Till följd härav icke blott tillfogas säljare och utdrivare ränteförlust, utan hava de även i flere fall, i brist på kontanta tillgångar, råkat på obestånd. Att genom rättegång förmå bolagen att fullgöra sina skyldigheter vore till ingen nytta, enär bolagen i dylikt fall aldrig erlade betalning, förrän dom av högsta instans föreläge. Då betalningen därigenom än mer fördröjdes, vore det för säljarna förenat med mindre olägenheter att ett halvt eller ett helt år för sent mottaga likvid än att avvakta den slutliga utgången av mot bolagen förda rättegångar.

Mot införandet i vårt rättssystem av en princip, sådan den av motionären föreslagna, möta enligt utskottets mening stora betänkligheter. Med här ovan omförmälda, på flera ställen i lagen uttalade princip har, såsom förut nämnts, avsetts att vid ett avtals ingående skydda ena kontrahenten mot att nödgas acceptera obilliga villkor från en ekonomiskt övermäktig medkontrahents sida. Det har ansetts riktigt och rättvist, att i den mån en obegränsad avtalsfrihet givit anledning till missbruk i något hänseende, lagstiftaren borde inskrida däremot genom inskränkningar i nämnda frihet. Helt annorlunda ställer sig förhållandet i de av motionären påtalade fallen. Där har ett avtal utan någon obehörig påverkan kommit till stånd; parternas rättsliga position har genom avtalet reglerats. Undandrager sig sedermera den ekonomiskt överlägsne parten att fullgöra sina förpliktelser, synes detta icke böra föranleda därtill, att han ådömes ett på förhand i lagen bestämt vite, om vars skälighet i det förevarande fallet ingen visshet förefinnes. Att å ena sidan i lagen, på sätt som skett, stadga förbud mot utkrävande av obilliga viten, och å andra sidan införa vitesbestämmelser, vilkas utkrävande i många fall måste bli obilligt, låter sig uppenbarligen ej göra. Skyddet mot den, som undandrager sig sina avtalsmässiga förpliktelser, synes i här förevarande fall liksom

eljest allenast böra vara de av lagen i allmänhet anvisade rättsmedlen. Och i den mån dessa kunna utvecklas till allt större snabbhet och effektivitet, i samma mån vinnes ökat skydd mot de olägenheter, som en parts bristande fullgörande av ett avtal kan förorsaka den andra parten.

Det förefaller emellertid utskottet, som om motionären underskattat de möjligheter till skydd mot den betalningsskyldiges tredska, som redan gällande lag erbjuder. Utskottet vill sålunda erinra, att, av motionärens framställning att döma, påtalade missförhållandena väsentligt betingas av att ingångna avtal brista i klarhet rörande tiden för timrets mottagande eller arbetets avsynande samt för erläggande av likvid. Skogsägarens och entreprenörens ställning torde näppeligen vara så svag, att icke ändring härutinnan av honom kan med framgång påfordras, sålunda att en termin fixeras, inom vilken märkning eller avsyning sist skall vara av motparten verkställd, samt en kort frist räknad från sistnämnda tidpunkt bestämmas, inom vilken åtminstone största delen av köpeskillingen eller den betingade arbetsersättningen skall vara gulden. Är viss tid för betalning sålunda avtalad, löper fordran i fråga om sådant belopp därefter med sex procent ränta, vilket utan tvivel i sin mån är ägnat att motverka dröjsmål med likviden. I sådana fall, där emellertid fordringsägaren tvingas bryta gäldenärens tredska genom att utverka sig domstols dom, behöver borgenären icke, såsom i motionen förutsattes, vänta med exekutiva tvångsmedels anlitan till dom vunnit laga kraft eller fallit i högsta instans. Så snart genom underrätts dom betalningsskyldighet blivit gäldenären ålagd, äger nämligen borgenären jämlikt 39 § utsökningslagen erhålla utmätning hos gäldenären, ändå att ändring i domen av denne sökes. Skulle gäldenären begagna sig av den honom i sistnämnda paragraf medgivna rätt att hos Konungens befallningshavande nedsätta penningar, svarande mot vad han ålagts betala och såmedelst förhindra utmätning, kan borgenären mot pant eller borgen lyfta det nedsatta beloppet och därigenom undgå de svårigheter, den uteblivna betalningen eljest skulle hava medfört för honom. Skulle åter utmätningen förhindras därigenom, att gäldenären ställer pant eller borgen för det utdömda beloppet och för den skada, som genom uppehållet kan vållas, nödgas borgenären visserligen avvakta hovrättens dom, innan han kan göra sina rättigheter gällande. Längre kan gäldenären emellertid ej förhindra verkställigheten. Dels är nämligen hovrätten numera högsta instans i mål, där tvisteföremålets värde understiger 1,500 kronor; i sådana fall kan full verkställighet erhållas genast efter hovrättsdomens utgivande. Dels kan borgenären, i de fall då talan får föras mot hovrättens dom, allenast förhindra utmätning genom nedsättning av ett mot det utdömda svarande belopp; och i sådant fall äger borgenären lyfta det nedsatta beloppet mot ställande av pant eller borgen.

Det lär av vad sålunda anförts framgå, att skogsägaren och timmerdrivarens ställning i de av motionären påtalade fallen ej är så svag, som i motionen göres gällande. Och i den mån vårt rättegångsväsen undergår förändring i riktning mot ett snabbare förfarande, komma de ifrågasatta missförhållandena att allt mindre framträda.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 10 februari 1920.

På första lagutskottets vägnar:

JAKOB PETERSSON.